

РОЗДІЛ II

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК: 49.23/24

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-70-1-38-45>

Абдель Фатах Анна Станіславівна,

здобувач

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9494-7614>

ІСТОРІЯ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ ТА ЇЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ХІХ СТОЛІТТІ

У статті досліджено еволюцію законодавства про працю неповнолітніх у ХІХ ст. Розглянуто експлуаторські умови праці неповнолітніх та фактори, які вплинули на формування і прийняття законодавства у сфері регулювання умов праці дітей. Проаналізовано основні законодавчі гарантії та обмеження щодо дитячої праці: мінімальний вік, час роботи, охорону праці.

Ключові слова: *праця; дитина; неповнолітній; фабричне законодавство; експлуатація; правовий захист дітей; умови праці.*

Постановка проблеми. Упродовж усієї історії людства проблема трудових відносин була завжди актуальною. Нагальним як у давні часи, так і наразі є питання дитячої праці та її правового регулювання. Звернення до теоретичних витоків, до уроків історії дозволить сформулювати оптимальні правові можливості регулювання трудових відносин неповнолітніх, що має особливий сенс і значення на сучасному етапі реформування всіх сфер суспільного буття.

Історико-правовий аналіз становлення та розвитку трудового законодавства західноєвропейських країн та Російської імперії ХІХ ст. стосовно регулювання умов праці неповнолітніх працівників на фабриках та майстернях, а також діяльність наглядових органів є необхідним і значущим у сучасних умовах. Адже переосмислення сучасних процесів регулювання трудових відносин із неповнолітніми працівниками, усебічний аналіз сучасних тенденцій неможливі без ретельного вивчення історичного аспекту формування цих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання дитячої праці в різні історичні періоди було предметом активних дискусій вітчизняних і зарубіжних учених: А. В. Буянова, Т. О. Ленкова, Т. М. Москвичова, Н. В. Мешкова, І. В. Синова, М. І. Наньєва, В. С. Ороновського та ін.

Вагомий науковий внесок згаданих учених у вивченні окресленої теми є беззаперечним, проте мінливі зміни в суспільстві диктують зміни в самому характері та формах дитячої праці, а також у нормативному її врегулюванні. Особливого значення набуває застосування сучасних підходів до розв'язання проблем правового регулювання праці неповно-

літніх, перегляд наявних і усвідомлення прогресивних методів правового регулювання з урахуванням історичного досвіду.

Метою статті є ґрунтовний аналіз історичного процесу формування законодавчого регулювання праці неповнолітніх працівників упродовж XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Людство має тривалу історію, різні етапи організації праці та суспільного життя. У минулому ідея надання особливого захисту дітям не була поширеною. До дітей ставилися як до дорослих. До того ж саме тоді тривалість життя була досить короткою, тому підліток швидко ставав дорослим, а дитина – підлітком. За часів первісного ладу діти брали участь у полюванні, займалися риболовлю, пізніше продовжували працювати зі старшими за віком у лісах, допомагали виконувати сільськогосподарські роботи. Молодь, зазвичай, переймала професію своїх батьків та продовжувала їхню справу. Праця для дітей була об'єктом соціалізації, процесом набуття навичок, необхідних для подальшого дорослого життя. Хоча не можна не брати до уваги той факт, що дитяча праця навіть у соціальній, гуманній її формі завжди була пов'язана з матеріальним становищем родини та суспільства загалом.

Якщо праця була природною та важливою для виховання дитини протягом більшої частини історії суспільства, то постає питання: так з якого ж моменту й чому ж дитяча праця виявилася проблемою, унаслідок чого суспільство почало боротьбу, що триває і досі?

Ранні дебати стосовно дитячої праці виникли в період індустріалізму та розвитку капіталізму в західноєвропейських країнах. У цей період дитяча праця експлуатувалася на тих самих умовах, що й праця дорослих робітників, а це, зі свого боку, призводило до великої кількості каліцтва та смертності. На цій підставі проблема регулювання праці неповнолітніх стала однією з найважливіших соціально-правових проблем суспільства того часу [13, с. 18, 27].

Звичайно, індустріалізацією не було створено дитячу працю, а лише трансформовано її, наповнено зовсім іншим змістом. Так, дитяча праця до індустріалізації характеризувалася відсутністю розподілу праці [13, с. 12–27]. Працю і соціальне виховання дітей майже не розмежували. Роботу в дитячому віці розглядали як корисну та вважали єдиною формою навчання. До того ж стратегія виживання вимагала, щоб усі члени домогосподарства, навіть діти, брали участь у виготовленні основних товарів. Робота була важкою, але перемінною, сезонні періоди змінювалися часом відпочинку, а дитяча праця існувала як підтримувальний елемент благополуччя родини. Тривалість робочого дня для осіб, які були задіяні в сільському господарстві, спеціально не регулювалася і обмежувалася в основному світловим днем, оскільки електричного освітлення тоді ще не існувало. Тому час роботи в різні пори року відрізнявся. Усе це змінилося з індустріалізмом, і робота, яку виконували діти, зазнала якісних змін. Ті діти, які працювали зі своїми батьками в доіндустріальні часи, продовжували це робити, але з кардинально протилежних причин та в зовсім різних умовах. Виробництво товарів, необхідних для власного споживання або для торгівлі, залежало від інколи нелюдської експлуатації дітей і дорослих. У період індустріалізації відбулося фізичне відокремлення дітей від їхніх батьків. Відбувся розкол між дітьми, які отримували освіту, та дітьми, що працюють. Британський історик Е. П. Томпсон наголошував на тому, що експлуатація дітей у такому масштабі та з такою інтенсивністю була однією з найганебніших подій в історії [13, с. 19]. Навіть більше, наявні саме тоді норми права стосовно врегулювання трудових відносин були загальними як для дорослих працівників, так і щодо дітей.

Упродовж XIX ст. спостерігається тісна взаємодія науки й техніки з виробництвом. Початковим моментом прийнято вважати винахід і широке застосування робочих машин у виробництві, промислове застосування електрики тощо [6, с. 1–21].

Колискою індустріальної цивілізації прийнято вважати Англію, у якій почали з'являтися фабрики, де далеко не завжди вистачало робочих рук. Крім цього, робота за верстатом не вимагала особливої кваліфікації, тому поступово основною робочою силою

стали діти, яким платили ще менше, ніж дорослим чоловікам. Заробітна плата малолітніх складала 30 % від заробітної плати дорослих, а підлітків – 50 % [9, с. 38].

Темпи виробництва були шаленими, робочий день подекуди тривав 18–20 годин поспіль із невеликими півгодинними перервами. Завдяки винайденню газового освітлення, робота на виробництвах не припинялась і вночі. Діти починали працювати на рудниках та на фабриках ще в дуже ранньому віці. У різних літературних джерелах згадується 5–6-річний вік як початковий для використання праці дітей. Умови праці були нестерпними, діти працювали багато годин поспіль в умовах, за яких навіть дорослий міг не витримати. Навіть буржуазний дослідник – фабричний інспектор Янжул – писав про наслідки дитячої праці того часу: «Це виснажені, бліді, із запаленими очима істоти, які гинуть фізично й морально» [1, с. 8].

Річард Остлер, відомий захисник дітей, якого називали «королем фабричних дітей», на мітингу 1831 року в Хадерсфільді, тримаючи в руках та б'ючи по платформі довгим металевим ременем, говорив: «Це не вигадка. На минулому тижні цей ремінь часто був у вжитку в цьому місті, і я бачив результати застосування подібного знаряддя у вигляді чорних слідів, які йшли вздовж усієї спини дітей» [2, с. 4].

Проаналізувавши умови праці дітей того періоду, можна дійти висновку про те, що умови праці дітей у країнах Європи, Америки та в Російській імперії, до складу якої входила й Україна, були однаковими.

М. Балабанов, уважаючи фабричне законодавство катастрофічним та нелюдським положенням дітей-працівників у Російській імперії, писав: «Поверніть із головної вулиці міста, пройдіть до будь-якої ремісничої майстерні, спустіться в підвал – і ви знайдете там дітей, у вогкості та напівтемряві зайнятих важкою працею. Слабкими рученятами вони роблять важку роботу, зігнувшись, сидять за колодкою, швидко працюють голкою, б'ють молотом, піднімають тяжкості. Вони сплять тут же в майстерні, на підлозі, на верстаті, на чому прийдеться. Запалі груди, утомлені очі, відбиток немічі на обличчі» [2, с. 4].

Якщо говорити про масштаби праці малолітніх у Російській імперії, то можна навести таку статистику: приблизно 25 % від загальної кількості працівників становили саме діти. На деяких підприємствах кількість дітей, задіяних у виробництві, становила більш ніж 80 % (на скляних заводах – 60 %, сірникових фабриках – 60–80 %, ниткових фабриках – 84 %). На одній із київських тютюнових фабрик усі 80 робочих були дітьми віком від 12 до 15 років [1, с. 8].

Такі показники призвели до великої дитячої смертності, каліцтва, утрати працездатності [5, с. 11]. Діти помирали ще до досягнення повноліття, що спричинило зменшення кількості осіб, які могли б вступати до лав армії. Цей факт, звичайно, спричинив проблему, на яку неможливо було не звернути увагу. До того ж загострювалися класові суперечності, почалася боротьба робітників за свої права. Усе це стало підставами для здійснення урядами держав реформ із метою пом'якшення соціальних настроїв та суперечностей [13, с. 12–77]. Відтак Англія започаткувала трудову реформу щодо дитячої праці. Шляхом жвавих дискусій промисловці, держава та суспільство дійшли консенсусу, прийнявши низку законів, направлених на утримання промисловості від надмірного використання дитячої праці та встановлення особливих умов праці для дітей. Це були так звані «фабричні закони», прийняті в період 1802–1891 рр. Уважаємо за доцільне наголосити на таких, як:

- закон про здоров'я і моральність учнів 1802 року (Health and Morals of Apprentices Act) – перший закон, яким установлені обмеження із прийому на роботу малолітніх робітників, а також передбачене обов'язкове відвідування школи. Крім цього, до обов'язків роботодавців було включено дотримання фабричних приміщень у чистоті. Закон 1802 р. саме тоді був інноваційним, передбачав захист інтересів робітників. Норми, що регулювали трудові права робітників, мали чітку структурованість. Години роботи були обмежені 12-ма годинами на день. Роботодавці мали забезпечити освіту, гідний одяг,

житло. На всіх текстильних фабриках, де працюють понад 20 осіб, слід було забезпечити належну вентиляцію, а фабрики білити двічі на рік [12];

- закон про бавовняні млини та фабрики 1819 р. (Cotton Mills and Factories Act) установлював заборону працевлаштування дітей до 9 років, а діти 9–16 років обмежувалися 12-годинною працею [10, с. 31];

- фабричний закон 1831 р. (Factory Act 1831) установлював заборону нічної роботи особам, які не досягли 21-річного віку [12];

- фабричний закон 1833 р. (Factory Act 1833) – перший ефективний заводський закон, який розповсюджував свою дію на текстильні фабрики, за винятком фабрик із виготовлення мережива. Цей закон містив у собі інформацію щодо працевлаштування дітей віком до 9 років, а ті, які вже працювали, підлягали звільненню. Була встановлена тривалість робочого часу не більше 9 годин на день та 48 годин на тиждень для дітей віком до 13 років. Була заборонена нічна робота особам віком до 18 років. Було дозволено дві 8-годинні зміни на день для дітей віком від 13 років. Також цим законом був установлений правовий статус фабричних інспекторів, що заснував інститут фабричної інспекції. Спочатку фабричні інспектори володіли законодавчими, виконавчими та судовими повноваженнями, але були істотно обмежені у своїх правах фабричним законом 1844 року (Factory Act 1844) [12];

- фабричний закон 1844 р. встановлював тривалість робочого дня для молоді у віці 13–18 років не більше 12 годин на день, а дітям до 13 років – не більше ніж півтори години на день. Діти до 8 років на роботу не приймалися;

- фабричний закон 1847 р. (Factory Act 1847) установлював тривалість робочого часу для молоді не більше 10 годин на день [12];

- фабричний закон 1850 р. (Factory Act 1850) установлював нормативні обмеження щодо початку та закінчення робочих змін на фабриках (6:00–18:00 або 7:00–19:00). Години роботи були подовжені з 10 до 10 ½ на день [11, с. 113];

- закон про продовження дії заводських актів 1864 р. (Factory Act 1864) передбачав розповсюдження норм фабричних законів на шість нових галузей.

У 1867 році було прийнято два такі закони:

1) закон про продовження дії заводських актів;

2) закон про регулювання роботи майстерень (Workshops Regulation Act) щодо застосування всіх фабричних законів на фабриках, де працювало понад 50 осіб, та в майстерні із чисельністю працівників менше 50 осіб, заборона роботи дітей до 8 років на будь-якому виробництві [12];

- закон про фабрики і майстерні 1878 р. розповсюджувався на всі підприємства (заборона працювати дітям до 10 років) та встановлював обов'язкову вимогу – освіту для неповнолітніх. Діти віком 10–14 років могли бути працевлаштовані лише на півдня [12];

- акт про компенсацію працівникам 1897 р. (The Workmen's Compensation Act 1897) установив обов'язкові матеріальні виплати робітникам, які постраждали на виробництві, у результаті чого отримали травми та зазнали каліцтва. Обов'язок цих виплат покладался на роботодавця [12].

Якщо проаналізувати фабричне законодавство Англії від 1802 до 1891 рр., то можна дійти висновку, що головним його здобутком є затвердження вікових меж щодо найму на роботу неповнолітніх, скорочення робочого часу, заборона працювати вночі, обов'язкова освіта, гарантії роботодавця стосовно безпеки умов праці. Закони передбачали відповідальність роботодавців, а також державний нагляд за дотриманням норм фабричного законодавства.

Хвиля фабричного законодавства захопила також інші держави, які почали на законодавчому рівні врегульовувати трудові відносини між неповнолітніми працівниками та роботодавцями. З'явився базовий шаблон законодавства. Так, французький закон про ди-

тячу працю 1841 р. був розроблений частково за зразком фабричного закону Англії 1833 року. Перший італійський закон 1886 р. також не був винятком [13, с. 12–77].

Фабричне законодавство Російської імперії формувалося від 1882 до 1903 року. Протягом цього часу було прийнято низку законів, що регламентували працю неповнолітніх, поміж них:

- Закон «Про малолітніх, які працюють на заводах, фабриках і мануфактурах» від 1 червня 1882 р.;
- закон 12 червня 1884 року про шкільне навчання дітей;
- Закон від 3 червня 1885 р. «Про заборону нічної роботи неповнолітнім і жінкам на фабриках, заводах і мануфактурах»;
- Закон від 3 червня 1886 р. «Про особливі правила, про нагляд за закладами фабричної промисловості та про взаємні відносини фабрикантів і робітників»;
- Закон від 24 квітня 1890 р. «Про зміну постанов про роботу малолітніх, підлітків та осіб жіночої статі на фабриках, заводах і мануфактурах і про поширення правил про роботу і навчання малолітніх на ремісничі заклади»;
- Закон від 14 березня 1894 р. «Про перетворення фабричної інспекції та посад губернських механіків і про поширення дії правил про нагляд за закладами фабрично-заводської промисловості і про взаємні відносини фабрикантів і робітників»;
- Закон від 2 червня 1897 р. «Про тривалість і розподіл робочого часу в закладах фабрично-заводської промисловості» [3, с. 67–126].

Аналіз зазначеного вище фабричного законодавства Російської імперії дає можливість дійти висновку, що нормативи регулювання праці неповнолітніх устанавлювалися за віковим принципом, відповідно до якого виділено три групи неповнолітніх:

1) діти (особи віком до 12 років), яким заборонена не тільки будь-яка фабрична робота, а й навіть власне допуск до робочих приміщень. Перебування дітей у промислових приміщеннях під час виробництва розцінювалося як праця;

2) малолітні (особи віком від 12 до 15 років). Зазначеній категорії найманих працівників заборонялася нічна праця, за винятком роботи на скляному виробництві, але не більше ніж 6 годин та за умови, щоб наступний робочий день починався не раніше ніж через 12 годин. Установлювалася заборона роботи у святкові дні, за винятком, коли ця праця здійснювалася тільки разом із дорослими. Заборона шкідливих, небезпечних та виснажливих робіт, що були, як правило, пов'язані з хімічними або іншими небезпечними речовинами (робота, пов'язана з кислотами, свинцевими препаратами; догляд за паровими котлами, машинами-двигунами). Малолітнім загалом заборонялося знаходитися в приміщеннях без дорослих, де працювали на апаратах із двигунами. Законодавством визначалося обмеження тривалості робочого часу до 8 годин на добу, але не більше ніж 4 години поспіль, за винятком, коли робочий час становив загалом 6 годин. На підприємствах із 18-годинною безперервною денною роботою малолітні мали право працювати 9 годин (4,5 години тривала робота, потім – перерва та знову 4,5 годин праці). Причому законодавством не встановлювалася тривалість перерви. Заборонялося залучати малолітніх до понаднормової праці [2, с. 21].

Необхідно зазначити, що був установлений особливий порядок прийняття на роботу малолітніх працівників. По-перше, вони не могли бути прийнятими на роботу без дозволу батьків та без їхньої особистої згоди, за винятком тих, хто мав окремий паспорт, метричне свідоцтво чи витяг із церковної книги. По-друге, роботодавець повинен був видати працівникові розрахункову книгу, яка була своєрідною письмовою формою договору найму, у якій прописувалися всі істотні умови праці, ураховуючи характер роботи, винагороду, яку працівник отримував за роботу, а також право на розірвання трудового договору за бажанням малолітнього. Заборонялося вносити до договору найму умови, які обмежували б особу в праві на звернення до суду. Інші умови роботи малолітніх працівників визначалися

правилами внутрішнього трудового розпорядку, які затверджувалися фабричним інспектором. Облік усіх працівників, у тому числі малолітніх, здійснювався за допомогою особової книги. Додатковою гарантією, яка встановлювалася на законодавчому рівні, було право малолітнього працівника відвідувати училище не менше ніж 3 години щоденно чи 18 годин на тиждень, але за певних умов:

- а) якщо школа розташована на території самого підприємства чи поблизу нього;
- б) якщо малолітньому не виповнилося 15 років;
- в) якщо час роботи був узгоджений із розкладом занять у школі, а не навпаки [2, с. 28–31].

- Закон «Про шкільне навчання малолітніх, які працюють на фабриках, заводах і мануфактурах» від 12 червня 1884 р., який рекомендував власникам фабрик, заводів і мануфактур, що брали на роботу дітей, відкривати при своїх підприємствах для неповнолітніх школи із професійним навчанням. Порядок навчання та відвідування таких шкіл, а також програми викладання в них визначалися директором за умови узгодження з фабричною інспекцією [3, с. 97–100].

Таким чином, у фабричному законодавстві значна частина норм стосувалася умов праці, охорони праці неповнолітніх працівників;

3) підлітки (віком від 15 до 17 років). Умови праці вказаної категорії працівників майже не відрізнялися від умов праці дорослих. Денна робота прирівнювалася до роботи дорослих. Заборонялася тільки нічна робота лише на деяких виробництвах (бавовняному, полотняному, вовняному, льонопрядильному та змішаних тканин), за винятком виробничої необхідності та з дозволу губернського з фабричних справ. Заборонялися небезпечні роботи, але їхній перелік був значно вужчим, ніж для малолітніх працівників. Такою роботою вважали, по-перше, роботу з вибуховими речовинами та шкідливими речовинами; по-друге, виготовлення капсул для мисливської зброї; по-третє, біля парових котлів [2, с. 32–34].

Хоча норми трудового законодавства були доволі прогресивні саме тоді, проте роботодавці часто порушували трудове законодавство. Можливо, це було наслідком того, що відповідальність роботодавців за порушення трудових прав неповнолітніх працівників була недостатньо суворою, а за деякі порушення норм керівник фабрики загалом міг уникнути покарання [8, с. 10].

Усі справи із приводу порушення законів чи правил стосовно праці малолітніх та підлітків розглядалися в судовому порядку. Порушення справи відбувалося тільки фабричним інспектором, який був стороною звинувачення в суді. Відповідальність за порушення міг нести або завод, або керівник підприємства, якщо він не доведе відсутність своєї провини. Основними видами покарання в попередній період був арешт (тривалістю не більше ніж 1 місяць) чи грошове стягнення (його розмір становив не більш ніж 100 рублів) [2, с. 45].

Слід зазначити, що законодавством також гарантувалися малолітнім та неповнолітнім працівникам страхові виплати в разі нещасного випадку на виробництві та тимчасової втрати працездатності.

Висновки. Законодавче врегулювання праці неповнолітніх у XIX столітті було важливим кроком у становленні трудових та соціальних прав дітей. Жорстоке використання дитини як робочої сили протягом періоду ранньої індустріалізації поступово зникає в економічно розвинених державах. Західні держави забороняють роботу дітей у майстернях та на фабриках. Діти поступово почали переходити на випадкову зайнятість, зокрема на роздрібну торгівлю, виконання окремих доручень, продаж газет тощо. Звичайно, виконання такого виду роботи дало змогу поєднати роботу з навчанням. Однак сільське господарство ще досить довго було осередком найбільшого працевлаштування дітей. Історики вважають сільське господарство історично найбільшою ділянкою дитячої праці аж до сьогодні [7, с. 7].

Питання дитячої праці, яке було порушено в XIX столітті, і дотепер залишається суттєвою соціальною і економічною проблемою в усьому світі. В Україні спостерігаються обнадійливі тенденції щодо правового врегулювання праці неповнолітніх, проте в деяких

країнах обсяги дитячої праці залишаються незмінно високими. Розвиненим країнам знадобилося кілька поколінь для того, щоб вирішити проблему використання праці дітей.

Список використаних джерел

1. Ф. Артемов. Советские законы о труде подростков. *Молодая Гвардия*, 1935. С. 8.
2. М. Балабанов. Наши законы о защите фабричного труда детей. Общедоступное практическое руководство. Киев : издание "Лига защиты детства", 1915. С. 4–45.
3. Гессен В. Ю. История законодательства о труде рабочей молодежи в России. Ленинград, 1927. С. 67–126.
4. Детский труд на фабриках Англии. URL : <http://de-ussr.ru/history/newvr/detskij-trud.htm> (дата звернення: 20.02.2020).
5. С. Каплун. Охраняйте детский труд, Москва : Госиздат, 1920. С. 11.
6. В. П. Литвинов-Фалинский. Фабричное законодательство и фабричная инспекция. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва : Типография А. С. Суворина, 1904. С. 1–91.
7. А. Подъяпольская, Н. Подъяпольский. Сельскохозяйственный труд детей и подростков. Москва : Госиздат, 1927. С. 7.
8. Что делают русские цари для народа? Женева, 1896. С. 10.
9. Шелимагин И. И. Фабрично-трудовое законодательство в России, вторая половина XIX столетия. Москва : Госюриздат, 1947. С. 38.
10. Ayer Company Publishers, Inc. The Factory act of 1819: six pamphlets, 1818–1819. New York, 1972. P. 31.
11. Cook C. Britain in the nineteenth century: 1815–1914. Companions to History Series. Routledge, 2005. P. 113.
12. Factory Legislation 1802–1878. URL : <http://www.historyhome.co.uk/peel/factmine/factleg.htm> (дата звернення: 21.02.2020).
13. Hindman, Hugh D. The world of child labor: an historical and regional survey, published by Roulledge, 2015 P. 12–77.

References

1. F. Artemov. (1935). Sovetskie zakony o trude podrostkov [Soviet laws on adolescent labor]. *Molodaya Gvardiya*. S. 8. [in Russian].
2. M. Balabanov. (1915). Nashi zakony o zashchite fabichnoi truda detej. Obshchedostupnoe prakticheskoe rukovodstvo [Our laws on the protection of fabulous child labor. Public Practical Guide]. Kiev, izdanie "Liga zashchity detstva". S. 4–45. [in Russian].
3. Gessen V. YU. (1927). Istoriya zakonodatel'stva o trude rabochej molodezhi v Rossii [The history of legislation on labor of working youth in Russia]. L. S. 67–126. [in Russian].
4. Detskij trud na fabrikah Anglii [Child labor in the factories of England]. URL : <http://de-ussr.ru/history/newvr/detskij-trud.htm>. [in Russian].
5. S. Kaplun. (1920). Ohranyajte detskij trud [Protect child labor]. M. :Gosizdat. S. 11. [in Russian].
6. V. P. Litvinov-Falinskij. (1904). Fabrichnoe zakonodatel'stvo i fabrichnaya inspekciya [Factory legislation and factory inspection]. Izd. 2-e, ispr. i dop. M. : Tipografiya A. S. Suvorina. S. 21–91. [in Russian].
7. A. Pod"yapol'skaya, N. Pod"yapol'skij. (1927). Sel'skohozyajstvennyj trud detej i podrostkov [Agricultural labor of children and adolescents]. M. : Gosizdat. S. 7. [in Russian].
8. Chto delayut russkie cari dlya naroda? (1986). [What do Russian tsars do for the people?] Zheneva. S. 10. [in Russian].
9. Shelimagin I. I. (1947). Fabrichno-trudovoe zakonodatel'stvo v Rossii, vtoraya polovina XIX stoletiya [Factory labor legislation in Russia, the second half of the XIX century]. M. : Gosyurizdat. S. 38. [in Russian].
1. Ayer Company Publishers, Inc. The Factory act of 1819: six pamphlets, 1818–1819. New York, 1972. P. 31.
2. Cook C. Britain in the nineteenth century: 1815–1914. Companions to History Series. Routledge, 2005. P. 113.

3. Factory Legislation 1802–1878. URL : <http://www.historyhome.co.uk/peel/factmine/factleg.htm> (date of appeal : 21.02.2020).

4. Hindman, Hugh D. The world of child labor: an historical and regional survey, published by Roufledge, 2015. P. 12–77.

Abdel Fatah Anna,

aspirant

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9494-7614>

HISTORY OF CHILD LABOR AND ITS LEGISLATIVE REGULATION IN THE NINETEENTH CENTURY

The article discusses the evolution of child labor law in the 19th century, on the example of England and the Russian Empire. The purpose of the article was to ascertain the circumstances that led to the exploitative forms of child labor, and the circumstances that have pushed governments to adopting legislation that would guarantee minimum labor rights for children. The article examines the types of productions (factories, mines, workshops) which were involved in child labor, investigated age range of working children, their working time, leisure of minors and conditions of labor. It was found out that the children began working from an early age, working conditions for children were not different from that of adults labor (working up to 20 hours a day, night work, unhygienic conditions at work), and remuneration was much smaller. The article discusses the consequences of child labor: injuries, high mortality rate and their influence on social, political and economic situation in states. The normative acts of the states, adopted during the nineteenth century, were analyzed. That gives the possibility to draw a general conclusion with respect to labor and social rights guaranteed by the states. Such assurances were: the establishment of a minimum age for employment, prohibition of night work for young children, banning work in dangerous and unhealthy industries, the improvement of working conditions, limitation of working hours, the provision of education. Of course, the laws that were adopted, not immediately and not always were effective. Employers were reluctant to carry out the laws. But one thing is certain: the state and society have set itself the problem and, through trial and error, are now struggling with the elimination of unacceptable forms of child labor.

Key words: labor; child; minor; factory law; exploitation; legal protection of children; working conditions.

Надійшла до редколегії 16.02.2020